

LI OLIMPIADA GEOGRAFICZNA

2024/2025

Zapomniane perełki gminy Pniewy – o uwarunkowaniach i możliwościach rozwoju turystyki nad Jeziorami Zajązkowskim i Psarskim

(temat C)

Nauczyciel geografii:

dr Krzysztof Puk

Natalia Banaś

Klasa 3 B

Liceum Ogólnokształcące Sióstr Urszulanek

Serca Jezusa Konającego

Pniewy

Pniewy 2024

Spis treści

1. Wstęp	3
1.1. Uzasadnienie wyboru danego obszaru	3
2. Charakterystyka wybranego obszaru	4
2.1. Położenie administracyjne i podstawowe dane statystyczne	4
2.2. Położenie i cechy fizycznogeograficzne	5
3. Walory turystyczne	6
3.1. Wody powierzchniowe	7
3.1.1. Jezioro Zajączkowskie	7
3.1.2. Jezioro Psarskie	9
3.1.3. Oszczynica	12
3.2. Rzeźba terenu	13
3.3. Ekosystemy roślinne	14
3.3.1. Pomniki Przyrody	15
3.4. Pałac w Zajączkowie	16
3.5. Kościół Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej w Psarskiem	17
3.5.1. Ks. Jan Laskowski	19
4. Aktualna baza turystyczna	21
5. Plany rozwoju turystyki	21
5.1. Reaktywacja pałacu w Zajączkowie	22
5.2. Rozwój turystyki wodnej	23
5.3. Wytyczenie ścieżki nad jeziorami – „Z bobrami nad jeziorami”	25
5.4. Formy popularyzacji obszaru	28
5.5. Sieć transportowa i dostępność obszaru	29
5.6. Analiza SWOT rozwoju turystyki na badanym obszarze	30
6. Podsumowanie	31
7. Bibliografia	32
8. Spis Fotografii	33
9. Spis Rycin	33

1.Wstęp

Nazywam się Natalia Banaś, jestem uczennicą trzeciej klasy Liceum Ogólnokształcącego Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Pniewach. W LI edycji Olimpiady Geograficznej wybrałam temat C, ze względu na moje zamiłowanie do podróży. Moim największym marzeniem jest zwiedzanie świata, dlatego turystyka oraz mechanizmy związane z jej rozwojem, zawsze były jednym z najbliższych mi działów geografii.

Temat pracy skupiający się na walorach turystycznych, wymagał ode mnie wnikliwego zapoznania się z historią badanego obszaru i znajdujących się na nim obiektów kulturowych. Konieczne było osobiste odwiedzenie wszystkich miejsc w celu dokumentacji fotograficznej oraz zaplanowanie potencjalnych zmian, jakie mogłyby zostać dokonane na tym terenie. Dokumentację fotograficzną wykonałam na przełomie września i października, jedynie zdjęcie kładki nad jeziorem Wigry zrobiłam w lipcu 2021 roku.

Szczególnie chciałabym podziękować pani Marioli Skrzypek za poświęcony czas i oprowadzenie mnie zapomnianymi przez większość mieszkańców ścieżkami oraz wszystkim, którzy podzielili się ze mną swoimi wspomnieniami dotyczącymi pałacowych kolonii. Pragnę również wyrazić dużą wdzięczność wobec mojego nauczyciela geografii pana dr Krzysztofa Puka, który zmotywował mnie do spróbowania swoich sił w tej olimpiadzie i wspierał podczas pisania pracy.

1.1.Uzasadnienie wyboru danego obszaru

Jako obszar swoich badań wybrałam Jeziora Zajączkowskie i Psarskie wraz z ich najbliższym otoczeniem w promieniu około 1,5 km. Jest to najbogatszy w walory turystyczne, choć słabo wykorzystany w tym zakresie fragment gminy Pniewy. Posiada on liczne walory przyrodniczo-kulturowe, które mogą stanowić podstawę rozwijania działalności turystycznej.

Dodatkowo są to tereny, na których moja rodzina mieszka od pokoleń, dzięki czemu podczas pisania pracy mogłam korzystać nie tylko z własnych wspomnień i obserwacji, ale również pozyskanych od moich krewnych. Byli dla mnie skarbnicą wiedzy w zakresie przemian, jakie zaszły na tym obszarze w ostatnich latach. Mój dziadek był pracownikiem leśnym, dlatego większość dzieciństwa spędziłam chodząc z nim po tutejszych lasach. Pozwoliło mi to obserwować stopniowy upadek tych

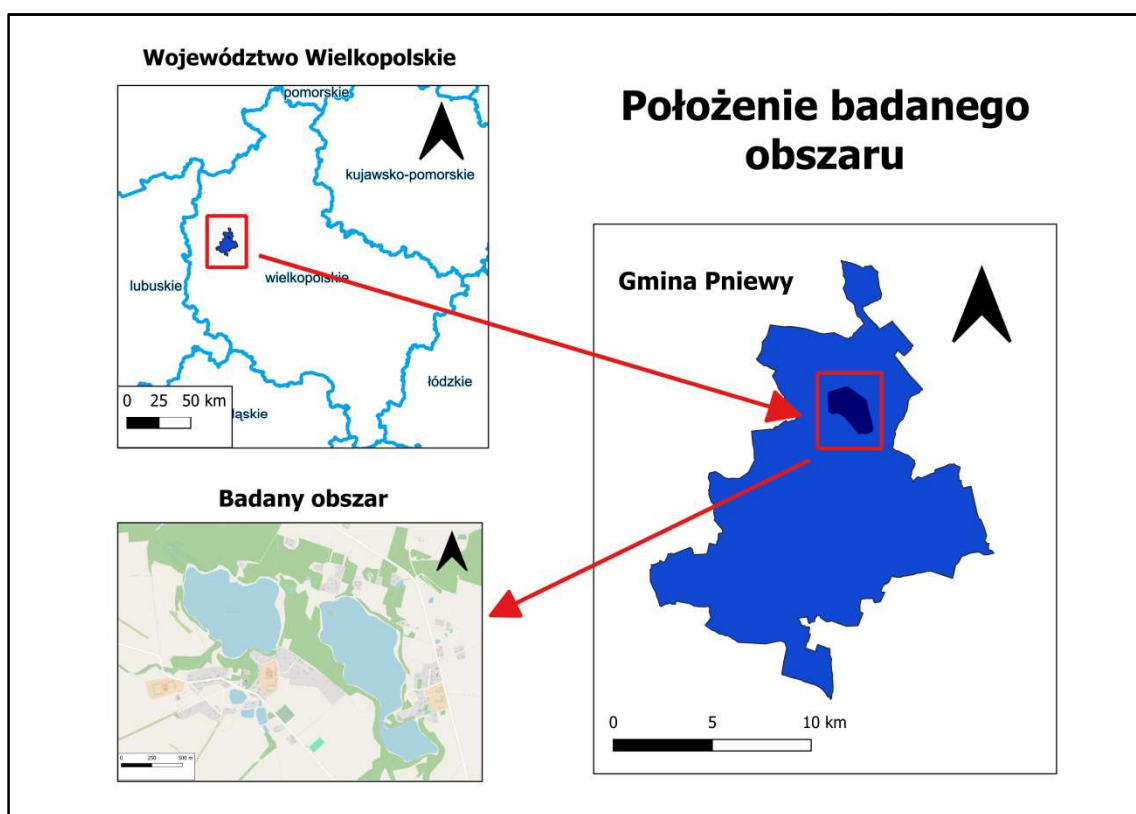
terenów, zarastanie dróg i ścieżek, pałac popadający w ruinę.

Celem mojej pracy jest zwrócić uwagę na te procesy i pokazać korzyści, jakie przyniósł by rozwój turystyki na tym obszarze.

2. Charakterystyka wybranego obszaru

2.1. Położenie administracyjne i podstawowe dane statystyczne

Wsie Zajączkowo i Psarskie położone są w środkowo-zachodniej części województwa wielkopolskiego, w powiecie szamotulskim, w północnej części gminy Pniewy. Ich położenie na tle gminy przedstawia ryc.1. Powierzchnia gminy wynosi 158,5 km². Według danych z grudnia 2023 roku zamieszkiwało ją 12 413 osób, a średnia gęstość zaludnienia wynosiła 79 os/km². Wieś Zajączkowo zamieszkiwały w 2021 roku 254 osoby, a wieś Psarskie 255 osób.¹

Ryc 1: Położenie badanego obszaru na tle województwa i gminy

Opracowanie własne w programie QGIS na podstawie danych Geoportal.gov i OpenStreetMap

¹ Dane statystyczne, [dostęp: październik 2024], <https://www.polskawliczbach.pl/>

Jest to gmina typowo rolnicza, aż 72% powierzchni gminy stanowią grunty orne, a 16% powierzchni pokryte jest lasami (badany teren posiada zbliżone wartości).²

2.2. Położenie i cechy fizycznogeograficzne

Według aktualnej regionalizacji fizycznogeograficznej Polski Kondrackiego leży on na obszarze mikroregionu Pojezierze Międzychodzko-Pniewskie, wchodzącego w skład mezoregionu Pojezierze Poznańskie, makroregionu Pojezierze Wielkopolskie oraz podprowincji Pojezierza Południowobałtyckie.³ Zgodnie z podziałem morfologicznym Krygowskiego obszar ten położony na południe od doliny Warty znajduje się w obrębie regionu Wysoczyzna Poznańska.⁴

Ryc 2: Poglądowa mapa topograficzna badanego obszaru

Opracowanie własne w programie QGIS na podstawie danych Geoportal.gov

Ukształtowanie powierzchni zostało wykształcone podczas najmłodszego zlodowacenia północnopolskiego. Obszar wysoczyznowy położony jest na zapleczu strefy moren

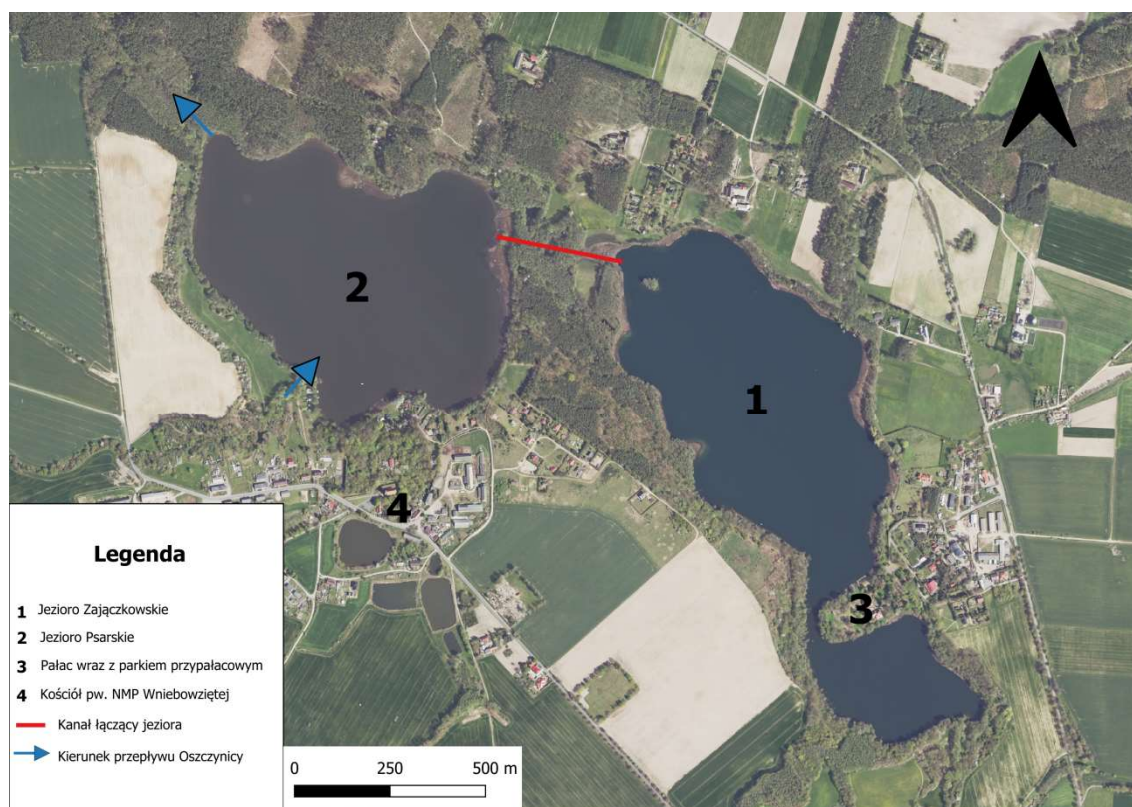
² Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Pniewy (2023)

³ Regionalizacja fizycznogeograficzna Polski, [dostęp: październik 2024]
https://pl.wikipedia.org/wiki/Regionalizacja_fizycznogeograficzna_Polski

⁴ Puk.K., *Wpływy wód podziemnych i ich zmienność w wybranych fragmentach dorzecza środkowej Warty*. Rozprawa doktorska, UAM Poznań, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych (2008)

czołowych fazy poznańskiej. Wyróżniony fragment to dwie wyraźne formy glacialne: wodnolodowcowa akumulacyjna równina sandrowa (o wysokościach 80-100 m.n.p.m.) oraz rozcinająca ją dolina rynnowa związana z roztopową działalnością lądolodu. Rynna ta to jedna z wielu rynien spływu wód roztopowych o kierunku północno-zachodnim na całym pojezierzu. Wypełniona jest misami jezior oraz ciekami wodnymi. Wysokości względne na kontakcie sandru i rynny sięgają nawet 20 m, a licząc do dna jezior to ponad 50 m różnicy.⁵ Przeważają gleby brunatne, słabe gleby napiaskowe występują głównie na obrzeżach dużych kompleksów leśnych koło Zajączkowa. Dodatkowo w rejonie Jeziora Zajączkowskiego występują piaski eoliczne oraz są wydobywane piaski wodnolodowcowe.⁶ Badany teren położony jest w całości w dorzeczu Warty i jej dopływu Oszczyńcy. Przeważają lasy mieszane i bory sosnowe, spotkać w nich można m.in. dziki, jelenie i sarny. W dolinie Oszczyńcy oraz nad jeziorami rozwinęła się populacja bobrów.

3. Walory turystyczne

Ryc 3: Położenie opisywanych obiektów

Opracowanie własne w programie QGIS na podstawie danych Geoportal.gov

⁵ Tamże

⁶ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Pniewy (2023)

3.1. Wody powierzchniowe

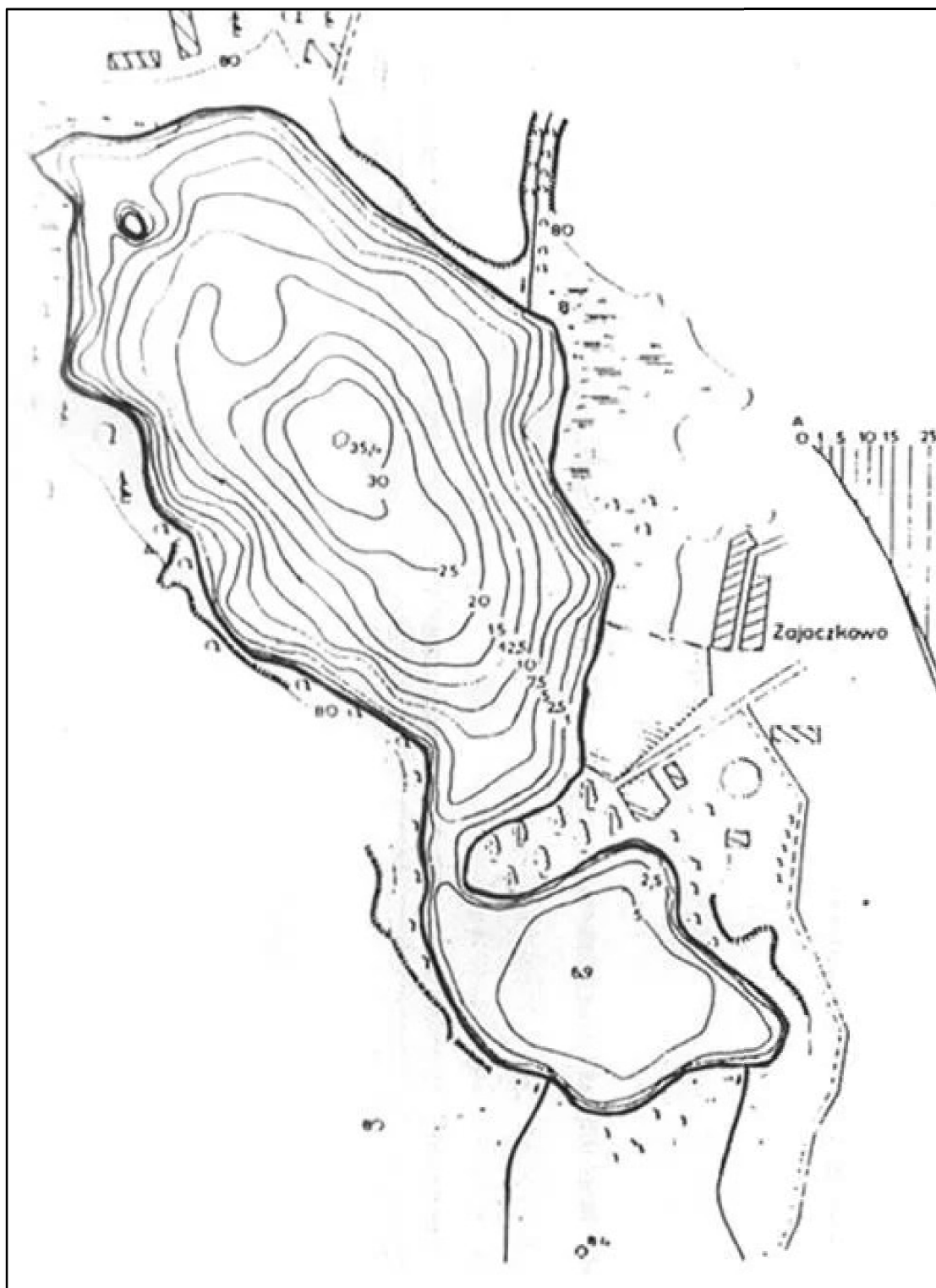
Największą zaletą badanego obszaru jest położenie nad malowniczymi rynnami Jezior Zajączkowskiego i Psarskiego. Wchodzą one w skład Pojezierza Poznańskiego.

3.1.1. Jezioro Zajączkowskie

Zarówno Jezioro Zajączkowskie jak i Psarskie reprezentują jeziora kotłowe o różnorodnych kształtach, a ich misy otoczone są wyraźnymi, często bardzo wysokimi krawędziami. Kształty ich kotlin są nieregularne i wydłużone.⁷ Jezioro Zajączkowskie jest wyraźnie rozgraniczone półwyspem z położonym na nim pałacem i otaczającym go parkiem. Dzieli on je na dwa głęboczki - mniejszy południowy i większy północny. Całkowita powierzchnia wynosi 46,5 ha, a średnia głębokość 10,2 m, chociaż w najgłębszym punkcie jest to aż 35,4 m. Ma ono regularnie ukształtowaną misę o bardzo urozmaiconym dnie (głęboczki, wypłycenia, wyspa). Jego linia brzegowa ma długość 3900 m, a cały zachodni brzeg i mniejszy z głęboczków są otoczone lasami. Przezrystość wody jest bardzo dobra, w okresie wiosennym i jesiennym sięga nawet 4 m. Stanowi to dużą zaletę dla wędkarzy. Jezioro zamieszkuje wiele gatunków ryb m.in. sandacze, szczupaki, węgorze, leszcze i płocie. Dodatkowym atutem jest ciekawa roślinność zbiornika, taka jak trzcina pospolita, moczarka kanadyjska, grązel żółty czy grzybień biały.⁸ Do jeziora wpływa kilka małych cieków, a w jego północno-zachodniej części znajduje się odpływ łączący je z Jeziorem Psarskim (odpływ ten funkcjonuje jedynie podczas wysokich stanów wód w jeziorze).

⁷ Puk.K., *Wpływy wód podziemnych i ich zmienność w wybranych fragmentach dorzecza środkowej Warty*. Rozprawa doktorska, UAM Poznań, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych (2008)

⁸ Gospodarstwo Rybackie Lutom, [dostęp: wrzesień 2024], <https://lutom.pl/>

Ryc 4: Plan batymetryczny Jeziora Zajączkowskiego

Źródło: <https://lutom.pl/>, Gospodarstwo Rybackie Lutom

Na wyspie (Fot.1) położonej przy północnym brzegu jeziora w latach międzywojennych przeprowadzono badania archeologiczne. Dzięki nim odkryto ślady grodu z okresu najazdów krzyżackich.⁹ Jej położenie na tle jeziora obrazuje załączony plan batymetryczny (Ryc.4). Od strony pałacu znajduje się kąpielisko z pomostem.

Fot 1: Wyspa na Jeziorze Zajączkowskim widziana z północnego brzegu

Wyk. Natalia Banaś

3.1.2. Jezioro Psarskie

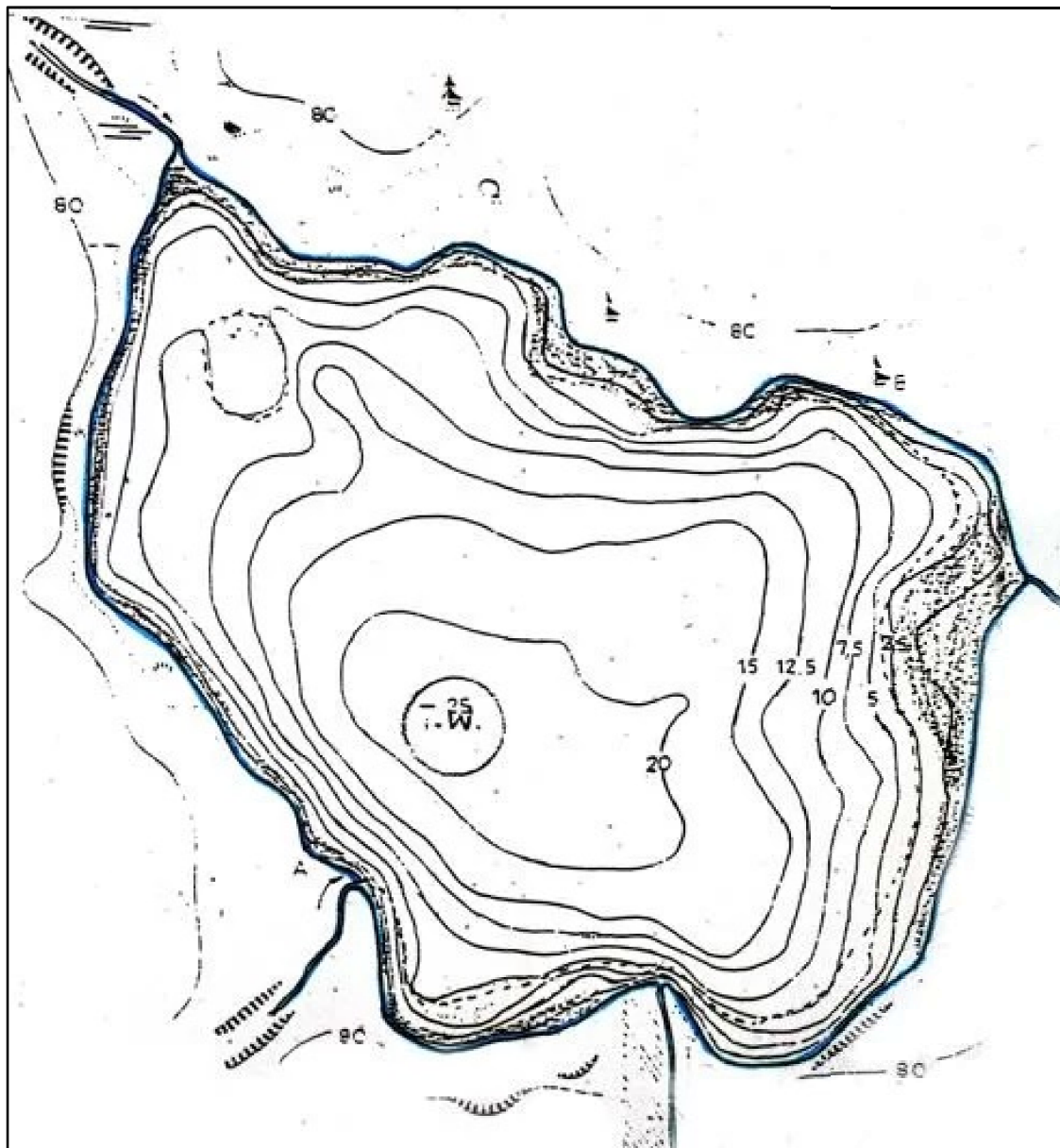
Jezioro Psarskie jest niewiele mniejsze od Zajączkowskiego, jego powierzchnia wynosi 39,71 ha, średnia głębokość 10,7 m, a maksymalna 25 m. Ma pagórkowate dno i owalny kształt. Jego linia brzegowa ma długość 2625 m. Jest ona mało urozmaicona, dodatkowo w 90% porośnięta roślinnością, głównie trzciną pospolitą. Od trzech stron otacza je las.¹⁰ Zasilane jest głównie wodami Oszczynicy wpływającej od strony południowo-zachodniej, a uchodzącej od strony północno-zachodniej. Najciekawszy element jeziora stanowi podwodny pagórek położony w północno-zachodniej części jeziora, widoczny na załączonej mapie batymetrycznej (Ryc.5). Wiedzą o nim nieliczni,

⁹ Zajączkowo, [dostęp: październik 2024]

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Zaj%C4%85czkowo_\(wojew%C3%B3dztwo_wielkopolskie\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Zaj%C4%85czkowo_(wojew%C3%B3dztwo_wielkopolskie))

¹⁰ Gospodarstwo Rybackie Lutom, [dostęp: wrzesień 2024], <https://lutom.pl/>

ponieważ cały rok znajduje się pod powierzchnią wody. Przeprowadzone przeze mnie obserwacje w sezonie letnim wykazały, że znajduje się on na głębokości około 1-1,5 m od lustra wody.

Ryc 5: Plan batymetryczny Jeziora Psarskiego

Źródło: <https://lutom.pl/>, Gospodarstwo Rybackie Lutom

Gospodarzem obu jezior jest Gospodarstwo Rybackie Lutom. Miłą niespodzianką dla wszystkich wędkarzy będzie również informacja, że na oba jeziora obowiązuje jedno pozwolenie wędkarskie.

Fot 2: Jezioro Psarskie widoczne z północno-zachodniego brzegu

Wyk. Natalia Banaś

3.1.3. Oszczynica

Przez jezioro Psarskie przepływa początkowy odcinek Oszczynicy, lewego dopływu Warty. Jest to największa i zarazem jedyna rzeka przepływająca przez badany obszar. Ma łączną długość 37,31 km, a powierzchnia jej zlewni wynosi blisko 300 km². Łączy Jeziora Zajązkowskie i Psarskie z Jeziorem Kikowskim i Chrzypskim, będącym największym jeziorem pojezierza (przepływa ona łącznie przez 6 jezior).¹¹ Przepływ wody po wypłynięciu z jeziora jest hamowany przez populację bobrów, liczne poprzewracane drzewa i tamy powodują zatrzymanie nurtu na znacznym jej odcinku. (Fot.3) Skutkuje to zalewaniem łąk i niszczeniem drzewostanu. Ostatnie 200 metrów przed wpłynięciem do Jeziora Psarskiego to prawie górski charakter rzeki, która pokonuje spadek wysokości blisko 20 m.

Fot 3: Koryto Oszczynicy po wypłynięciu z Jeziora Psarskiego

Wyk. Natalia Banaś

¹¹ Puk.K., *Wyptywy wód podziemnych i ich zmienność w wybranych fragmentach dorzecza środkowej Warty*. Rozprawa doktorska, UAM Poznań, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych (2008)

3.2. Rzeźba terenu

Bardzo dużą zaletę badanego obszaru stanowi urozmaicona rzeźba terenu, której elementem są tylko jeziora polodowcowe. Jest to zasługa głównie obecności lądolodu skandynawskiego, który kształtował tutejszy krajobraz wraz z holoceniską działalnością wód powierzchniowych i ruchów masowych. Misy jezior w wielu miejscach są otoczone bardzo wysokimi krawędziami (sięgającymi nawet 20 m i o spadkach do 20°)

Fot 4: Północno-Zachodnie zbocze nad Jeziorem Psarskim

Wyk. Natalia Banaś

W krawędziach występują liczne parowy powstałe przez wody opadowe lub występowanie wypływów wód podziemnych. W obniżonych obszarach położonych nad wodą w sezonie wiosennym tworzą się tereny podmokłe. Na fragmencie między jeziorami występują całoroczne bagna. Dodatkowo widoczna jest wyraźnie wcięta dolina Oszczynicy, która miejscami tworzy charakterystyczny przełom przez wyniesioną ponad 20 m wysoczyznę.¹²

¹² Tamże

3.3. Ekosystemy roślinne

Znaczna część badanego obszaru porośnięta jest lasami, szczególnie duże kompleksy leśne znajdują się na wschód od Zajączkowa. Lasy wyniesionych terenów wysoczyznowych i sandrowych, zajmujących obrzeża rynien Jezior Zajączkowskiego i Psarskiego, są zdominowane przez lasy mieszane oraz bory sosnowe. Tereny bagiennie porastają olchy, wierzby i leszczyny.

Fot 5: Las na terenie bagiennym między jeziorami

Wyk. Natalia Banaś

Lasy często pełnią funkcje ochronne. Ich obecność sprzyja retencji wód i zabezpiecza przesuszone powierzchnie wysoczyznowe oraz zbocza rynien przed erozją.¹³ Średni wiek lasów na terenie nadleśnictwa Pniewy to 64 lata.¹⁴ Oprócz drzewostanu dla ekosystemu ważna jest roślinność wodna w tym grążel żółty i moczarka kanadyjska.

¹³ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Pniewy (2023)

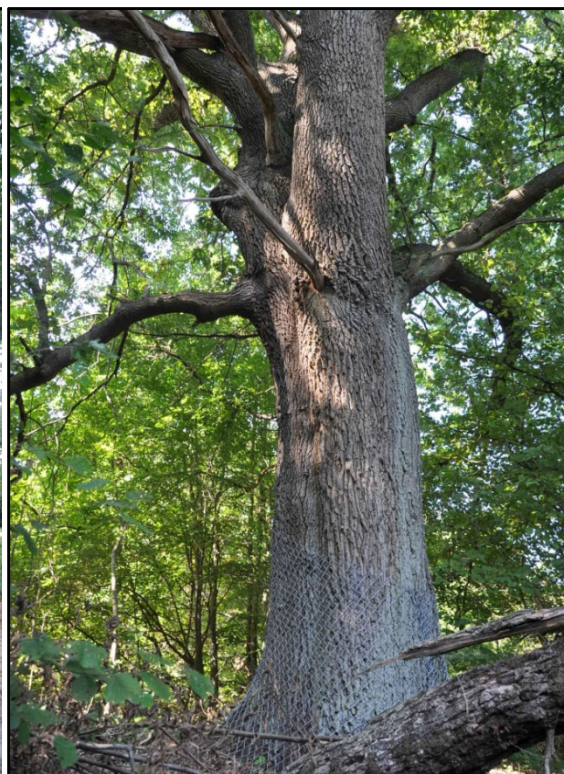
¹⁴ Strona internetowa nadleśnictwa Pniewy, [dostęp: październik 2024], <https://pniewy.poznan.lasy.gov.pl/>

3.3.1. Pomniki Przyrody

Bardzo ważnym elementem kultury są pomniki przyrody. Liczące setki lat drzewa pamiętają wiele wydarzeń, o których uczymy się jedynie na lekcjach historii, dlatego tak ważna jest ich ochrona. Na badanym przeze mnie obszarze również możemy się z nimi spotkać. Oprócz wspomnianych w następnym punkcie okazów rosnących w parku przypałacowym w Zajączkowie, nie można zapomnieć o tych położonych w Psarskiem. Przy okazji zwiedzania kościoła pw. Wniebowzięcia NMP warto zobaczyć znajdujące się obok pozostałości parku dworskiego z bardzo okazałymi przykładami starych drzew. Są to: dęby o obwodzie 320 i 484 cm, lipa o obwodzie 384 i 432 cm, jesion o obwodzie 330 cm.¹⁵ Dodatkowo na wprost kościoła znajduje się przepiękna aleja kasztanowa wyznaczająca drogę dawniej prowadzącą do nieodległych Pniew.

Fot 6: Pomnik Przyrody w Psarskiem

Fot 7: Dąb z siatką ochronną nad Jezioro Zajączkowskim

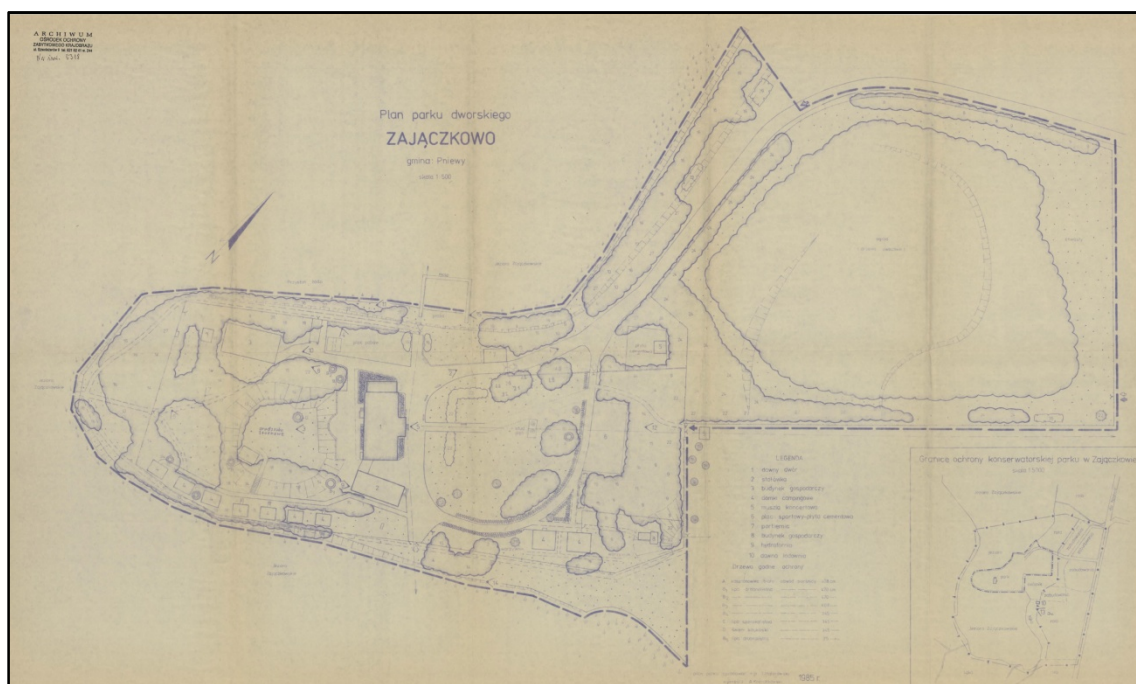
Wyk. Natalia Banaś

Pomniki przyrody nie są jedyną formą ochrony drzewostanu. Często na pnie drzew zakłada się siatki zapobiegające szkodliwej działalności zwierząt. Nad Jezioro Zajączkowskim, ze względu na dużą populację bobrów, również można się z nimi spotkać.

¹⁵ Ulotka informacyjna; *Psarskie wieś z Historią*

3.4. Pałac w Zajączkowie

Położony nad brzegiem malowniczego jeziora późnobarokowy pałac ma ogromny potencjał turystyczny (Ryc.3). Został wybudowany pod koniec XVIII wieku przez Żółtowskich i w późniejszych latach rozbudowany przez Urbanowskich. Składa się z korpusu i skrzydeł bocznych. Przy projektowaniu zabudowań wykorzystano naturalne właściwości półwyspu. Na jego środku wybudowano pałac otoczony parkiem. Na mapach patrząc od strony południowo-zachodniej można kolejno podziwiać: park, pałac z okrągłym podjazdem, drogę dojazdową i podwórze gospodarcze.

Ryc 6: Archiwalny plan parku dworskiego w Zajączkowie

Źródło: <https://zabytek.pl/pl>, Narodowy Instytut Dziedzictwa

W latach 90 ubiegłego wieku Poznańskie Kuratorium Oświaty organizowało w nim kolonie dla dzieci i młodzieży. W pałacu znajdował się hotel, sale konferencyjne i stołówka, odbywało się w nim wtedy wiele wesel oraz innych imprez okolicznościowych. Niestety po 2000 roku rozpoczął się powolny upadek obiektu i stopniowo popadł on w ruinę. W 2018 roku trafił w ręce prywatne, ale do dnia dzisiejszego nie podjęto żadnych prac zabezpieczających i remontowych. Kupił go inwestor holenderski Sander van Klinken, jednak nic nie wiadomo o jego planach związanych z pałacem. Nie przedstawił on żadnych projektów jego wykorzystania i przywrócenia mu świetności.

Fot 8: Pałac w Zajaczkowie

Wyk. Natalia Banaś

Otoczony jest parkiem krajobrazowym z XVIII wieku z ciekawym drzewostanem. Wśród starodrzewu na uwagę zasługują: kasztanowiec o obwodzie w pierśnicy 410 cm, 6 lip drobnolistnych o obwodzie 320-420 cm oraz świerk kaukaski o obwodzie 350 cm.¹⁶

3.5. Kościół Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej w Psarskiem

Istotnym elementem dziedzictwa kulturowego tego rejonu jest kościół pod wezwaniem NMP Wniebowziętej w Psarskiem (Ryc.3). Został on ufundowany przez Zajaczkowskich i wzniesiony w 1462 roku. W 1500 roku doczekał się konsekracji, następnie ówcześni właściciele wsi oddali go innowiercom. Ponownie trafił pod opiekę Kościoła Katolickiego w 1585 roku i tak trwa do dziś. Wybudowany został w stylu późnogotyckim, murowany z cegły glazurowanej. Wnętrze kościoła zostało zwieńczone sklepieniem gwieździstym. We wnękach (od wschodu i południa) znajdują się okna ostrołukowe z przepięknymi witrażami. Przechodził liczne remonty, które nadały wnętrzu barokowy charakter. Od północy powstała wtedy piętrowa, barokowa zakrystia

¹⁶ Zajaczkowo - Polskie zabytki, [dostęp: październik 2024],
<http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/6162/Zajaczkowo/>

i kruchta. Późnobarokowe wyposażenie wnętrza zostało dołączone dopiero w 1784 roku. Kościół zyskał wtedy zachwycające stiukowe ołtarze: ołtarz główny przedstawiający Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny oraz dwa ołtarze boczne z obrazami świętych Antoniego i Józefa.

Fot 9: Ołtarz w kościele pw. NMP Wniebowziętej w Psarskiem

Wyk. Natalia Banaś

Doskonałym uzupełnieniem wnętrza jest przyścienny nagrobek Rafała Bnińskiego, będący alegorią przemijania. Przedstawia on Chronosa stojącego na tle ruin (Fot.11). Najbardziej charakterystycznym elementem kościoła jest kwadratowa wieża z dzwonnica widoczna już z daleka.¹⁷

¹⁷ Strona internetowa parafii w Psarskiem, [dostęp: październik 2024],

https://www.facebook.com/parafiapsarskie/?locale=pl_PL

Fot 10: Kościół pw. NMP Wniebowziętej w Psarskiem Fot 11: Przyścienny nagrobek Rafała Bnińskiego

Wyk. Natalia Banaś

3.5.1. Ks. Jan Laskowski

Przy kościele w Psarskiem znajduje się głaz upamiętniający ks. Jana Laskowskiego (Fot.12). Ufundowany w setną rocznicę wydarzeń wrzesieńskich. Wryta na nim inskrypcja głosi: *„Pamięci ks. Jana Laskowskiego 1872-1939, kapłana, patrioty, organizatora strajku dzieci wrzesińskich w 1901r. Urodzonego w Psarskiem w rodzinie nauczyciela, który w 1874r. został usunięty z tutejszej szkoły za nauczanie dzieci w języku polskim.”*

Fot 12: Głaz upamiętniający ks. Jana Laskowskiego

Wyk. Natalia Banaś

Jan Laskowski przyszedł na świat w Psarskiem w 1872 roku. Lata 1872-1884 to okres germanizacji szkół polskich. Ojciec Janka był nauczycielem, po objęciu szkoły w Psarskiem dostał nakaz zaprzestania nauczania religii w języku polskim. Sprzeciwił się temu, za co został dyscyplinarnie zwolniony i cała rodzina musiała się wyprowadzić do Rokosowa. Rodzice mimo trudnej sytuacji utwierdzali dzieci w przekonaniu, że takie postępowanie jest słuszne, lepiej cierpieć niedostatek niż stracić godność i dumę narodową. Wychowany w takim duchu młody Janek po zostaniu księdzem jako główny cel postanowił sobie nauczanie w języku ojczystym. Dlatego po objęciu parafii we Wrześni organizował spotkania dla dzieci na których uczył języka polskiego oraz przedstawienia patriotyczne. Kiedy przyszło zarządzenie o nauczaniu religii w języku niemieckim, dzieci wsparte naukami księdza Jana Laskowskiego odmówiły przyjęcia niemieckich katechizmów. Sprzeciwiły się również odpowiadaniu w języku niemieckim podczas wizyty inspektora. Zostały za to surowo ukarane zbiorową chłostą. Ksiądz wspierał i umacniał w przekonaniach dzieci biorące udział w strajku we Wrześni, dlatego jest nazywany przywódcą duchowym strajku.

Po wydarzeniach wrześnieńskich objął probostwo w Konarzewie. Całe swoje życie poświęcił pomocy bliźnim. Wspierał zrzeszenia i organizacje w parafii. W czasie I wojny światowej współpracował z Polskim Czerwonym Krzyżem, zorganizował Miejscowy Komitet Obywatelski oraz zagrzewał serca parafian do wsparcia powstania. Po wojnie otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł na atak serca w 1939 roku.

Ksiądz Jan Laskowski jest postacią o której nie można zapomnieć. Swoim ogromnym patriotyzmem i wysiłkiem włożonym w obronę tego co polskie, pozostawił znaczący ślad w historii Wielkopolski.¹⁸

4. Aktualna baza turystyczna

Badany obszar jest słabo rozwinięty pod względem turystycznym. W Psarskiem nie ma żadnych punktów noclegowych, są tam jedynie prywatne domki letniskowe. W Zajączkowie bazę turystyczną stanowi agroturystyka Cisawy Koń. Na terenie obu wsi nie znajduje się żaden obiekt gastronomiczny. Przez badany obszar prowadzi czarny szlak turystyczny, będący fragmentem europejskiego szlaku rowerowego prowadzącego z Poznania do Międzychodu. Przez północny fragment obszaru przechodzi również żółty szlak turystyczny łączący Ostroróg z Bydgoszczą. Dodatkowo nad Jeziorem Zajączkowskim znajduje się plaża z drewnianym pomostem.

5. Plany rozwoju turystyki

Przedstawione przeze mnie walory przyrodnicze i kulturowe są podstawą do rozwijania turystyki na tym obszarze. Aktualnie baza noclegowa i gastronomiczna na terenie całej gminy jest słabo rozwinięta i skupia się jedynie w Pniewach – gminnej, ośmiotysięcznej miejscowości.

¹⁸ Cyfrowa Szkoła Wielkopolski – Ks. Jan Laskowski, [dostęp: październik 2024], <https://www.csw2020.com.pl/biogram/ks-jan-laskowski/>

5.1. Reaktywacja pałacu w Zajączkowie

Od lat dwutysięcznych pałac stoi niezagospodarowany i stopniowo popada w ruinę. Aktualnie konieczna jest jego renowacja i rewitalizacja otaczającego go parku.

Uważam, że przy planowanym rozwoju turystyki obecna baza noclegowa będzie niewystarczająca. Dlatego proponuję wykorzystanie w tym celu pokoi pałacowych. Dodatkowo przy pałacu warto by było wytyczyć pole namiotowe, w razie potrzeby w późniejszym czasie można dobudować również domki letniskowe. Ze względu na dogodne położenie i największe możliwości wykorzystania, pałac stałby się osią całej turystyki na rozpatrywanym obszarze. Wokół niego będą się skupiać wszystkie atrakcje. Planuję otworzyć w nim restaurację serwującą m.in. świeże ryby z jezior. Byłby to początkowo jedyny punkt gastronomiczny na tym obszarze, dlatego korzystaliby z niego nie tylko turyści odwiedzający Zajączkowo ale również mieszkańcy. Dzięki temu restauracja przynosiłaby zyski cały rok i pomagała utrzymać pałac poza sezonem.

Położenie nad jeziorami w otoczeniu lasów stanowi doskonałą podstawę do organizacji kolonii sportowych. Dzieci i młodzież przyjeżdżające na kolonie nocowałyby w wyremontowanych pokojach pałacowych. Plan kolonii zakłada sporty wodne (więcej w punkcie 5.2.), gry terenowe w tutejszych lasach oraz w przypadku nawiązania współpracy z pobliskimi stadninami, zajęcia z jazdy konnej. Dodatkowo przy pałacu można by wybudować boisko do koszykówki oraz siatkówki plażowej i odnowić kort tenisowy.

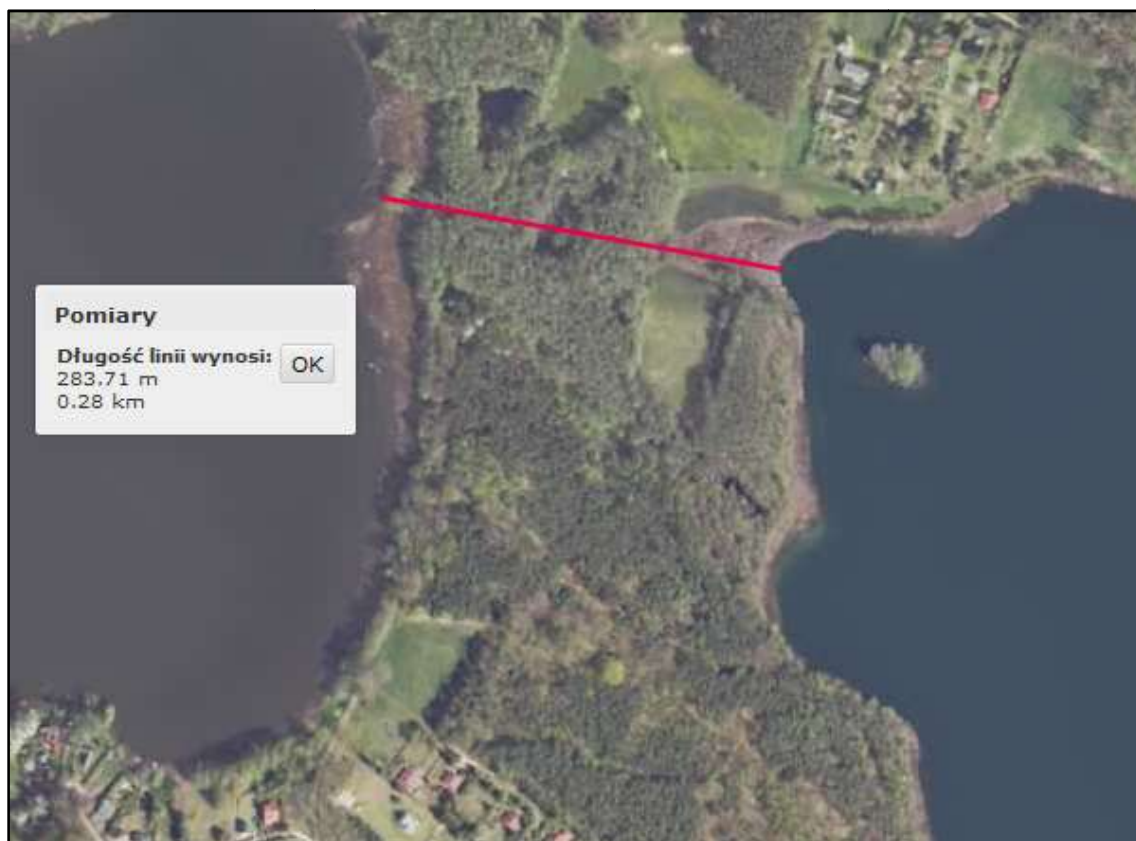
W sezonie letnim największą część odwiedzających stanowiłyby dzieci i młodzież przyjeżdżające na kolonie oraz rodziny z dziećmi chcące aktywnie spędzić czas na łonie natury. Jednak ze względu na rok szkolny i dużą zależność koloni od warunków pogodowych (sporty wodne) ich organizacja będzie możliwa jedynie w lipcu i sierpniu. Poza sezonem najprawdopodobniej największy udział wśród wczasowiczów mieliby emeryci. Mogliby oni spacerować ścieżką otaczającą jeziora (więcej w punkcie 5.3.). Jesienią organizowane byłby grzybobrania i przejażdżki bryczką po lasach, które ze względu na dużą ilość drzew liściastych są szczególnie piękne o tej porze roku. Wiezorami można by również organizować spotkania przy grach planszowych. Poza sezonem wykorzystany byłby także do różnych wydarzeń tematycznych, które nie tylko przyniosłyby zyski ale również zapewniły rozpoznawalność (więcej w punkcie 5.4.). Cały rok działałaby również restauracja.

5.2. Rozwój turystyki wodnej

Ze względu na położenie nad dwoma malowniczymi jeziorami największe możliwości daje rozwój właśnie turystyki wodnej. W tym celu konieczne byłoby poszerzenie i powiększenie plaży przy kąpielisku w Zajączkowie. Aktualnie ma ona długość 25 m i znajduje się przy niej drewniany pomost. W sezonie letnim kąpielisko jest strzeżone, wówczas dostępne są toalety typu toi toi. Zarządcą kąpieliska jest gmina Pniewy i to ona opłaca ratownika.¹⁹ Warto byłoby wybudować przebieralnię oraz otworzyć wypożyczalnię sprzętu wodnego przy plaży. Kajaki, rowerki wodne czy słupy mogliby wykorzystywać nie tylko uczestnicy kolonii organizujących zajęcia na wodzie, ale również osoby prywatne, które odwiedziłyby Zajączkowo. Dodatkowo możliwość wypożyczenia łodzi wpłynęłaby pozytywnie na rozwój wędkarstwa. Nad jeziorami znajdują się wyłącznie prywatne stanowiska wędkarskie. Warto byłoby stworzyć kilka stanowisk, które wczasowicze mogliby wynająć na określony czas. Jeziora są pod zarządem Gospodarstwa Rybackiego Lutom, dlatego to oni odpowiedzialiby za budowę takich stanowisk i czerpali z nich zyski.

Nad Jeziorem Psarskim znajdują się jedynie tzw. „dzikie plaże” i prywatne domki letniskowe. Ze względu na ulokowanie bazy turystycznej w centrum Zajączkowa, Jezioro Psarskie pozostanie spokojniejszą i cichszą częścią tego terenu. Z tego powodu będzie lepszym punktem dla wędkarzy i osób pragnących odpoczynku na łonie natury.

¹⁹ Serwis Kąpieliskowy - Główny Inspektorat Sanitarny, [dostęp: październik 2024], <https://sk.gis.gov.pl/kapielisko/451>

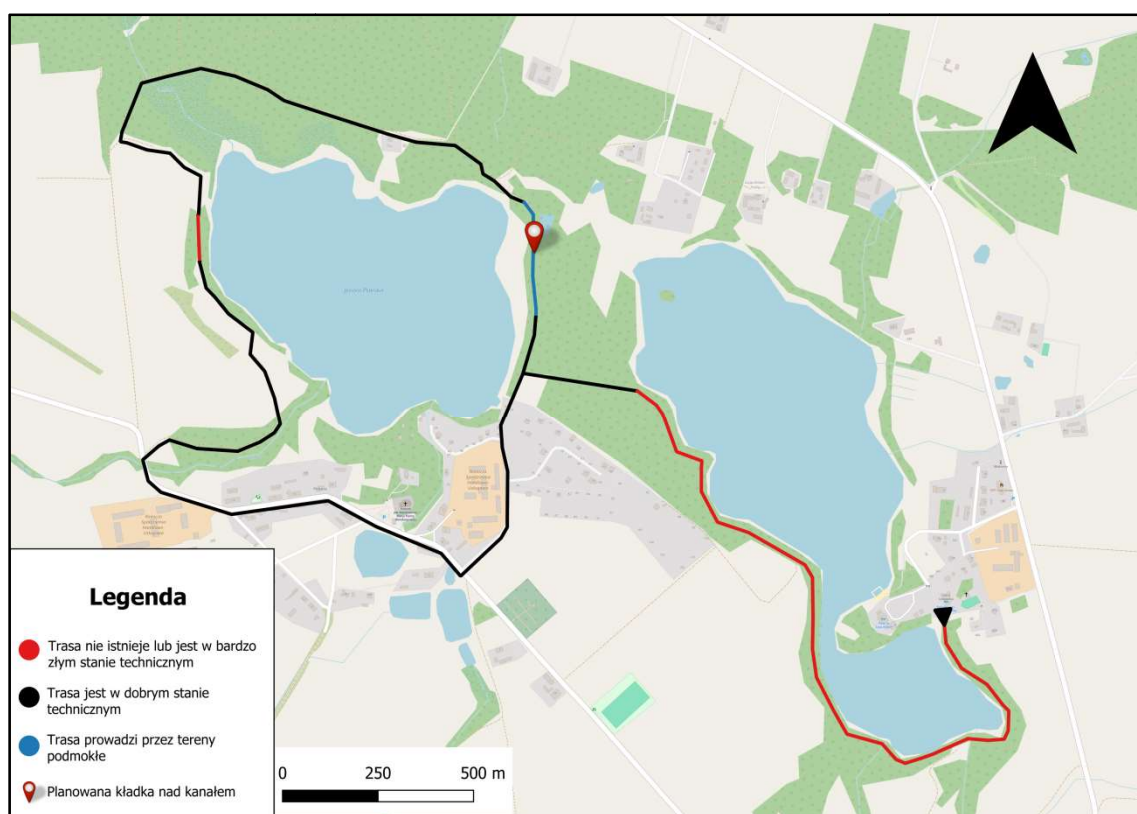
Ryc 7: Kanał między jeziorami

Opracowanie własne w Geoportal.gov

W celu pełnego wykorzystania obu jezior konieczne stanie się udrożnienie kanału który je łączy. Jego długość wynosi około 300 m, a położenie obrazuje ryc.7. Aktualnie jest on silnie zarośnięty, co uniemożliwia przepłynięcie z jednego jeziora na drugie. Konieczne będzie oczyszczenie go i pogłębienie. Kanał przecina drogę leśną położoną przy brzegu Jeziora Psarskiego, jednak ze względu na podmokły teren przez większość roku jest ona nieprzejezdna. Korzystają z niej głównie uprawiający nordic walking oraz biegacze. Dlatego proponuję udostępnienie jej jedynie dla pieszych i rowerzystów. W takim przypadku wystarczy jedynie położenie nad kanałem podwyższonej kładki. Ze względu na niewystarczającą powierzchnię jezior żegluga będzie niemożliwa, przewidziany jest przepływ jedynie sprzętu takiego jak rowerki wodne i kajaki. Dlatego wystarczy żeby kładka znajdowała się na wysokości dwóch metrów od tafli wody.

5.3. Wytyczenie ścieżki nad jeziorami – „Z bobrami nad jeziorami”

Rozległe lasy i bogata rzeźba terenu sprawiają, że badany obszar jest doskonałym punktem do pieszych wędrówek. Często można tu spotkać miłośników jazdy konnej z pobliskich stadnin oraz entuzjastów nordic walking. Niestety najbardziej urokliwe trasy położone nad liniami brzegowymi jezior w ciągu ostatnich kilkunastu lat bardzo zarosły. Aktualnie na pewnych etapach są praktycznie nie do przejścia. Gdyby nie pomoc pani Marioli Skrzypek, która doskonale pamiętała ich przebieg nie byłabym pewna którądy prowadzą.

Ryc 8: Planowany przebieg ścieżki "Z bobrami nad jeziorami"

Opracowanie własne w programie QGIS na podstawie danych OpenStreetMap

Uważam, że ciągłość tras pieszych jest bardzo ważna, dlatego proponuję stworzenie ścieżki nad jeziorami. Jej planowany przebieg przedstawia ryc.8. Zaczynałaby się ona przy pałacu w Zajączkowie i startowała w kierunku południowym okalając mniejszą część jeziora, biegnąc dalej wzdłuż jego linii brzegowej. Następnie przesmykiem prowadziłaby nad Jezioro Psarskie. Tam ze względu na domki letniskowe wybudowane tuż przy brzegu jeziora i brak możliwości swobodnego przejścia, odbijałaby od niego i prowadziła chodnikiem przez wioskę Psarskie. Umożliwiłoby to podziwianie kościoła i alei kasztanowej po drodze. Następnie przekraczała Oszczynicę

i wzdłuż niej kierowałyby się z powrotem nad brzeg jeziora. Dalej biegłaby łakami położonymi nad zachodnim brzegiem jeziora aż do początku lasu. Tam odbijałaby od linii brzegowej i przez krótki odcinek prowadziła wzdłuż pól, żeby ostatecznie wejść między drzewa. Dalej wiodłaby istniejącą już drogą leśną i w niewielkiej odległości od jeziora prowadziła przez las przekraczając Oszczynicę kamiennym mostkiem. Na krzyżówce skręcałaby w lewo i prowadziła między bagnami, przekraczała kładkę nad kanałem i łączyła się całkowicie okrążając Jezioro Psarskie.

Niestety okazało się być niemożliwe otoczenie Jeziora Zajączkowskiego w całości. Przy jego wschodnim brzegu znajdują się tereny prywatne, a ich ogrodzenia kończą się często tuż przy linii jeziora. Odcinki zaznaczone na mapie kolorem czerwonym są w bardzo złym stanie lub ścieżka praktycznie na nich nie istnieje.

Fot 13: Fragment ścieżki nad Jeziorem Zajączkowskim

Fot 14: Fragment ścieżki na terenie bagnistym i przejście przez kanał

Wyk. Natalia Banaś

Konieczne byłoby wycięcie krzaków i traw oraz uprzątnięcie poprzewracanych drzew na planowanej trasie. Nie można zapomnieć o dokładnym oznakowaniu jej przebiegu. Odcinek oznaczony na niebiesko prowadzi drogą położoną na terenach podmokłych, dlatego szczególnie w okresie wiosennym często jest zalany, uniemożliwia poruszanie się nim. Warto by w przyszłości położyć tam drewniane kładki ułatwiające przejście,

takie rozwiązania stosuje się w wielu miejscach o podobnych trudnościach poruszania się. (Fot.15)

Fot 15: Przykładowa kładka nad jeziorem Wigry na Suwalszczyźnie

Wyk. Natalia Banaś

Ścieżkę wykorzystywaliby nie tylko turyści, ale również okoliczni mieszkańcy. Mogłaby służyć jako trasa wycieczek konnych i wpłynąć na rozwój okolicznych stadnin i agroturystyk. Dodatkową zaletą ścieżki byłoby połączenie wszystkich najważniejszych walorów badanego obszaru. Pokazywałaby nie tylko zabytki, ale również różnorodność rzeźby terenu i piękno krajobrazu.

Wykonawcą i opiekunem ścieżki mogłoby być Nadleśnictwo Pniewy. Powstałyby wtedy wzdłuż niej tablice edukacyjne dotyczące retencji wód. Jest to niezwykle ciekawy i rzadko poruszany temat. Trasa ścieżki prowadząca nad jeziorami, przez lasy wodochronne i tereny bagniste doskonale by to obrazowała. Tablice pokazywałyby wpływ różnych czynników, w tym bobrów zamieszkujących te tereny, na retencję wód. Dodatkowo w celu zainteresowania najmłodszych turystów pojawiałyby się ciekawostki z życia tych zwierząt. To właśnie od nich pochodziłaby jej nazwa „Z bobrami nad jeziorami”. Przy plaży w Zajączkowie i w centrum Psarskiego powstałyby tablice obrazujące przebieg ścieżki oraz plany batymetryczne jeziora wraz

z podstawowymi informacjami na jego temat. Dzięki temu pełniłaby ona również funkcję edukacyjną, co umożliwiłoby pozyskanie środków unijnych na tę inwestycję.

5.4. Formy popularyzacji obszaru

W celu rozpropagowania turystyki na rozpatrywanym obszarze i zachęcenia turystów do odwiedzenia go proponuję klasyczne formy takie jak promocja pałacu w mediach społecznościowych czy postawienie tablic informacyjnych przy zjazdach z dróg wojewódzkich. Oprócz tego warto byłoby przesłać informacje o tym miejscu do okolicznych biur podróży, szczególnie w Poznaniu. Proponuję również rozsyłanie informacji o koloniach letnich do wszystkich szkół w Wielkopolsce i województwie lubuskim jako położonym najbliżej. Dodatkowym atutem może być w tym przypadku przeszłość obiektu, w którym kolonie odbywały się już w latach 90-tych. Rodzice dobrze wspominający czas spędzony tu w młodości, chętniej przyślą swoje pociechy na kolonie właśnie do Zajączkowa. Na rozwój turystyki ogromny wpływ ma rozpoznawalność danego terenu, dlatego tak ważne jest nadanie mu rozgłosu i czegoś z czym może się on kojarzyć. W związku z tym proponuję organizowanie różnych wydarzeń tematycznych, które mogłyby przyciągnąć do tego miejsca ludzi szczególnie poza sezonem. Przedstawię kilka propozycji.

Pierwszą z nich jest organizacja jesiennych wieczorów planszowych. Przebywający wtedy w pałacu seniorzy mogliby dzięki temu nawiązać nowe znajomości i miło spędzić czas. Dobre wspomnienia zachęciłyby ich do ponownego odwiedzenia Zajączkowa w następnych latach i wystawienia dobrych rekomendacji obiektu wśród znajomych.

W okresie świąt wielkanocnych można by zorganizować obchody „Dnia Zająca” nawiązujące do nazwy wsi. Polegałyby one m.in. na organizacji wystawy rasowych królików w pałacu. Dodatkowo odbywały się wówczas zawody: wyścig królików oraz tor przeszkód pokonywany przez pupila wraz z właścicielem.

Ostatnią propozycją jest przywrócenie obchodów Nocy Świętojańskich na te tereny. Wydarzenie odbywałoby się w pierwszy weekend po św. Janie. Byłoby to oficjalne rozpoczęcie sezonu. Organizowana by wtedy była zabawa na plaży przy płonącym ognisku połączona z puszczaniem wianków na wody Jeziora Zajączkowskiego. Ludzie, którzy zdecydowaliby się uczestniczyć w tym wydarzeniu, mieliby okazję zobaczyć pałac i piękno otaczającego go jeziora. Wielu z nich mogłoby się zdecydować na przedłużenie swojego pobytu w Zajączkowie.

Organizatorem wymienionych wydarzeń byłby zarządca pałacu. Odbywałyby się one na terenie obiektu i w jego najbliższym otoczeniu. Są to jedynie początkowe propozycje wydarzeń, ich oferta rozszerzałaby się wraz z rozwojem pałacu. Pozwoliłby to zyskać rozpoznawalność omawianego obszaru i zapewnić mu całoroczny dochód.

5.5. Sieć transportowa i dostępność obszaru

Analizowany obszar jest położony w odległości około 50 km od stolicy województwa - Poznania. Przez wsie przebiegają jedynie drogi powiatowe. Teren znajduje się między drogami wojewódzkimi nr 187 na południu i nr 116 na północnym-zachodzie. Można nimi dojechać do centrum gminy - Pniew, które w zależności od wybranej trasy znajdują się w odległości zaledwie 13 km. Jadąc drogą nr 187 w kierunku wschodnim po 20 km dotrzemy do miasta powiatowego Szamotuły. Przy drodze nr 187 znajdują się przystanki autobusowe (najbliższy Dęboryce), umożliwiają one połączenia z miastami Pniewy i Szamotuły. Przez Zajączkowo i Psarskie przebiega również czarny szlak turystyczny, będący fragmentem europejskiego szlaku rowerowego. Prowadzi on z Poznania do Międzychodu. We wsi Nojewo znajduje się nieczynna stacja kolejowa, będąca elementem dawnej linii kolejowej Szamotuły-Międzychód. Istnieją jednak plany przywrócenia jej do użyteczności.

5.6. Analiza SWOT rozwoju turystyki na badanym obszarze

Mocne strony	Słabe strony
- niewielka odległość od dużych ośrodków miejskich np. Poznania - bogactwo walorów przyrodniczych i kulturowych - położenie nad malowniczymi jeziorami - zabytki takie jak pałac i kościół - przechodząca prze ten obszar europejska trasa rowerowa - dobre warunki do rozwoju wędkarstwa	- nieczynna linia kolejowa prowadząca przez Nojewo - zły stan pałacu - słaba komunikacja publiczna - brak bazy gastronomicznej - zły stan dróg powiatowych - brak przepustowości kanału łączącego jeziora - zły stan ścieżek nad jeziorami
Szanse	Zagrożenia
- wykorzystanie linii kolejowej i łatwiejsze połączenie z Poznaniem - promocja obszaru w mediach oraz przez wydarzenia kulturowe - remont pałacu - rozbudowa bazy turystyczno-noclegowej - oczyszczenie i pogłębienie kanału łączącego jeziora - poprawa jakości i stworzenie nowych szlaków pieszych - nowe miejsca pracy dla okolicznych mieszkańców - dodatkowe dochody dla gminy	- ogromne koszty inwestycji i trudności ze znalezieniem sponsorów - zniszczenie natury przez napływ turystów - możliwe negatywne nastawienie ze strony niektórych mieszkańców, ceniących sobie ciszę i spokój - początkowo obawa turystów przed odwiedzeniem mało znanego miejsca

Z przedstawionej przeze mnie analizy SWOT wynika, że badany obszar posiada wiele mocnych stron, które pomogą rozwinąć turystykę na tym terenie. Wskazane słabe strony przy odpowiednim zagospodarowaniu i wprowadzeniu zmian mogą zamienić się w szanse. Cała inwestycja wymaga ogromnego wkładu finansowego, jednak długofalowo przyniesie on zyski zarówno prywatnym inwestorom jak i gminie Pniewy.

Część środków na to przedsięwzięcie można by pozyskać z różnych dotacji w tym również projektów unijnych związanych z rozwojem obszarów wiejskich, ochroną środowiska i edukacją ekologiczną. Będzie to jeden z pierwszych ośrodków turystycznych na terenie całej gminy, dlatego zyska dla niej duże znaczenie. Wpłynie pozytywnie na wizerunek powiatu, a nawet województwa. Zapewni on nowe miejsca pracy, zwiększy dochody, ściągnie uwagę inwestorów na te tereny.

6. Podsumowanie

Jeziora Zajączkowskie i Psarskie wraz z otoczeniem tworzą obszar o licznych walorach kulturowych i przyrodniczych. Wpływają na to opisane przeze mnie obiekty takie jak: pałac z XVIII wieku wraz z przygotowanym już zapleczem, XV- wieczny gotycki kościół, bogactwo rzeźby terenu oraz położenie nad malowniczymi zbiornikami wodnymi. Mimo to turystyka na tym obszarze jest bardzo słabo rozwinięta. Przedstawione przeze mnie propozycje wykorzystania walorów tego terenu pokazują, że taki rozwój jest możliwy. Przywrócenie świetności pałacu, stworzenie ścieżki turystyczno-edukacyjnej oraz udrożnienie przepływu między jeziorami pomogą przyciągnąć turystów na ten teren. Przy odpowiednim zagospodarowaniu i wprowadzeniu zmian może on przynieść znaczące korzyści zarówno ludności lokalnej jak i wszystkim inwestorom. Wpłynie również pozytywnie na wizerunek gminy, powiatu, a nawet województwa.

7. Bibliografia

1. Cyfrowa Szkoła Wielkopolski – Ks. Jan Laskowski, [dostęp: październik 2024]
<https://www.csw2020.com.pl/biogram/ks-jan-laskowski/>
2. Dane statystyczne [dostęp: październik 2024]
<https://www.polskawliczbach.pl/>
3. Gospodarstwo rybackie Lutom, [dostęp: wrzesień 2024]
<https://lutom.pl/>
4. Narodowy Instytut Dziedzictwa, [dostęp: październik 2024]
<https://zabytek.pl/pl>
5. Puk.K., *Wyptywy wód podziemnych i ich zmienność w wybranych fragmentach dorzecza środkowej Warty*. Rozprawa doktorska, UAM Poznań, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych (2008)
6. Regionalizacja fizycznogeograficzna Polski, [dostęp: październik 2024]
https://pl.wikipedia.org/wiki/Regionalizacja_fizycznogeograficzna_Polski
7. Serwis kąpieliskowy – Główny Inspektorat Sanitarny, [dostęp: październik 2024]
<https://sk.gis.gov.pl/kapielisko/451>
8. Strona internetowa nadleśnictwa Pniewy [dostęp: październik 2024]
<https://pniewy.poznan.lasy.gov.pl/>
9. Strona internetowa parafii w Psarskiem, [dostęp: październik 2024]
https://www.facebook.com/parafiapsarskie/?locale=pl_PL
10. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Pniewy (2023)
11. Ulotka informacyjna; *Psarskie wieś z Historią!*

12. Zajączkowo, [dostęp: październik 2024]

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Zaj%C4%85czkowo_\(wojew%C3%B3dztwo_wielkopolskie\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Zaj%C4%85czkowo_(wojew%C3%B3dztwo_wielkopolskie))

13. Zajączkowo – Polskie Zabytki, [dostęp: październik 2024]

<http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/6162/Zajaczkowo/>

8. Spis Fotografii

Fot 1: Wyspa na Jeziorze Zajączkowskim widziana z północnego brzegu	9
Fot 2: Jezioro Psarskie widoczne z północno-zachodniego brzegu.....	11
Fot 3: Koryto Oszczynicy po wypłynięciu z Jeziora Psarskiego.....	12
Fot 4: Północno-Zachodnie zbocze nad Jeziorem Psarskim.....	13
Fot 5: Las na terenie bagiennym między jeziorami	14
Fot 6: Pomnik Przyrody w Psarskiem.....	15
Fot 7: Dąb z siatką ochronną nad Jeziorem Zajączkowskim.....	15
Fot 8: Pałac w Zajączkowie	17
Fot 9: Ołtarz w kościele pw. NMP Wniebowziętej w Psarskiem.....	18
Fot 10: Kościół pw. NMP Wniebowziętej w Psarskiem	19
Fot 11: Przyścienny nagrobek Rafała Bnińskiego	19
Fot 12: Głaz upamiętniający ks. Jana Laskowskiego	20
Fot 13: Fragment ścieżki nad Jeziorem	26
Fot 14: Fragment ścieżki na terenie bagnistym i przejście przez kanał.....	26
Fot 15: Przykładowa kładka nad jeziorem Wigry na Suwalszczyźnie	27

9. Spis Rycin

Ryc 1: Położenie badanego obszaru na tle województwa i gminy	4
Ryc 2: Poglądowa mapa topograficzna badanego obszaru.....	5
Ryc 3: Położenie opisywanych obiektów	6
Ryc 4: Plan batymetryczny Jeziora Zajączkowskiego.....	8
Ryc 5: Plan batymetryczny Jeziora Psarskiego	10
Ryc 6: Archiwalny plan parku dworskiego w Zajączkowie	16
Ryc 7: Kanał między jeziorami	24
Ryc 8: Planowany przebieg ścieżki "Z bobrami nad jeziorami"	25

